

Değerler Eğitimi

Prof. Dr. Kadir ULUSOY

Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

5. Baskı

Prof. Dr. Kadir ULUSOY - Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

DEĞERLER EĞİTİMİ

ISBN 978-605-364-340-1
DOI 10.14527/9786053643401

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2018, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2012, Ankara

5. Baskı: Eylül 2018, Ankara

Yayın-Proje: I. Tual Şekercigil
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kuşcuoğlu
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Salmat Basım Yayıncılık Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cadde 95/1
İskitler/ANKARA
Tel: 0312-3411020

Yayıncı Sertifika No: 36306

Matbaa Sertifika No: 26062

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51

Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60

Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08

Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

Prof. Dr. Kadir ULUSOY

1979 yılında Antalya'nın Kumluca ilçesinde doğdu. Antalya Merkez Duraliler İlkokulu'nu bitirdikten sonra Antalya Aksu Öğretmen Lisesi'nde ortaokul ve lise öğrenimini devlet parasız yatılı okuyarak tamamladı. 1996 yılında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümüne başladı. 2007 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalında Doktorasını tamamladı. Ulusoy, 2000 yılından itibaren 7 yıl Sakarya ve Ankara illerinde çeşitli ilköğretim okullarında sınıf öğretmenliği ve formatör bilgisayar öğretmenliği görevlerinde bulundu. Bu dönem içinde yapılandırmacı yaklaşım ilkelerine göre hazırlanan sosyal bilgiler ders programlarına göre Milli Eğitim Bakanlığı adına hazırlanan Sosyal Bilgiler 4 ve 5. sınıf kitaplarının “yazarlığını ve 5.sınıf kitaplarının komisyon başkanlığını” yaptı. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında Öğretim Materyallerini inceleme Komisyonlarında “Komisyon Başkanlığı ve üyeliği” görevlerinde bulundu. 2 Ekim 2007'de Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalında Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2008-2010 tarihleri arasında Adıyaman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı Başkanlığı ve Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Yardımcılığı görevlerini yürüttü. 2010 yılında Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalında Yrd. Doç. Dr. olarak göreve başladı. 2010-2011 yılları arasında Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevinde bulunan Ulusoy, Haziran 2012'de “Doçentlik” Unvanını, Eylül 2017'de “Profesörlük” Unvanını aldı. Ulusoy evli ve 2 kız çocuk babasıdır.

Çalışma Alanları: Tarih eğitimi, sosyal bilgiler eğitimi, değerler eğitimi, ahlak eğitimi, Atatürkçülük konularının öğretimi, demokratik vatandaşlık ve insan hakları eğitimi.

Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

1973 yılında doğan, Dilmaç, İlkokul, Ortaokulu ve Liseyi Konya Ereğli’de tamamlamıştır. 1996 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesinden lisans eğitimini tamamlamıştır. 1997 yılında Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak göreve başlamıştır. 1999 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yüksek lisansını tamamladıktan sonra 2000 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde doktora eğitimine başlamıştır. 2003 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim görevlisi olarak görev başlayan Dilmaç doktora eğitimini de, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2007 yılında tamamlamıştır. 2012 yılında Eğitim Psikolojisi alanında doçent olan Dilmaç, halen Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Dilmaç evli ve bir erkek çocuk babasıdır.

Çalışma Alanları: Değer, Değer Eğitimi, Değerler Psikolojisi, Karakter Eğitimi, Sanal Zorbalık.

ÖNSÖZ

Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkilemede, tutum ve davranışların belirlenmesinde ve biçimlendirilmesinde önemli rol oynar. Değerler insanların dünyaya bakış açılarını etkilemede, insani algıları geliştirmede ve değiştirmede oldukça etkilidir.

Bu bilinçle son yıllarda ülkemizde değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar hız kazanmış, bu alanda birçok tez, makale bildiri vb. çalışmalar hazırlanmıştır. Özellikle 2003 yılında Milli Eğitim Bakanlığının ders programları ile ilgili yapmış olduğu kapsamlı çalışmalarda birçok ders içeriğinde “değer eğitimi” doğrudan yer verilmiştir. Örneğin, sosyal bilgiler, hayat bilgisi, Türkçe dersleri başta olmak üzere birçok ders programında doğrudan verilecek değerler belirtilmiş, ders ve çalışma kitaplarında bu değerler ile ilgili metinlere yer verilmesi istenmiştir.

18. Milli Eğitim Şurasında “Eğitimde 2023 Vizyonu” kapsamında “Değerler Eğitimi” ele alındı. Dün olduğu gibi bugün ve gelecekte de değerler her zaman önemini taşıdığı ve taşıyacağı bu vizyon çerçevesinde ele alındı ve okullarda değer eğitimi ile ilgili etkinliklere, çalışmalara hız verildi.

Bu bağlamda hazırlanmış olduğumuz bu kitap “Değerler Eğitimi” alanında yapılacak faaliyetlere kaynaklık etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Kitabımızda;

Değerler ile ilgili tanımlar,

Değerler sistemine bilim dallarının bakışı,

Değerlerin sınıflandırılması,

Değerlerin öğretim ve eğitim süreci,

Ailede, okulda ve çevrede değer eğitiminin uygulanışı ve

Değerler eğitimi ile ilgili yapılan yurt içi ve yurt dışı araştırmalara yer verilmiştir.

Yetişmemizde emeği geçen anne-babalarımıza, öğretmenlerimize, fedakâr eşlerimize, çocuklarımıza, kitabın hazırlanmasında emeği geçen başta Servet SARIKAYA olmak üzere bütün Pegem Akademi çalışanlarına, ülkemizde değerler eğitimi konusunda emek veren tüm araştırmacı ve akademisyenlerimize teşekkür ederiz.

Saygılarımızla!

Prof. Dr. Kadir ULUSOY

Prof. Dr. Bülent DİLMAÇ

Eylül 2018

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm

Giriş.....	1
------------	---

2. Bölüm

(Kuramsal Çerçeve ve İlgili Araştırmalar)

Değerler	13
Değerin Tanımı.....	13
Değerler Sistemine Bilim Dallarının Bakışı.....	16
Psikoloji Perspektifinden Değerler	16
Felsefe Perspektifinden Değerler.....	17
Sosyoloji Perspektifinden Değerler.....	20
Değerlerin Sınıflandırılması.....	23
Din ve Değerler	35
Geleneksel Değerler	37
Demokratik Değerler.....	43
Değerlerin Öğretim ve Eğitim Süreci	51
Değerlerin Öğretimi	51
Değerler Eğitimi	55
Değerler Ne Zaman, Nerede ve Kim Tarafından Kazandırılmalıdır?	62
Değerlerin Öğretiminde Temel Süreç ve İlkeler	63
Değer Öğretimi Yaklaşımları.....	68
Karakter Eğitimi Yaklaşımları	82

Ailede, Okulda ve Çevrede Değerler	83
Ailede Değerler.....	83
Çevrede Değerler.....	88
Okulda Değerler	90
Değerler ve Kültür.....	100
Değer Eğitiminde Ahlâk	105
Konu ile İlgili Yapılan Araştırmalar	112
1. Yurt Dışında Yapılan Konu ile İlgili Araştırmalar	112
2. Ülkemizde Yapılan Konu ile İlgili Araştırmalar.....	119
Kaynakça.....	135

1. BÖLÜM

GİRİŞ*

Tarih boyunca insanlar eğitimle ve eğitilme işi ile hep karşı karşıya gelmişlerdir. Her dönemde o devrin en iyi eğitimi verilme-ye çalışılmıştır. Eğitim ve öğretim sürecinde amaçların başında bilgi kazandırmak, meslek edindirmek gelmişse de insan davranışlarının, karakterlerinin ve kişiliklerinin oluşturulması içinde eğitim ve öğretim etkili bir rol üstlenmiştir. İnsanlar hep bilgili, becerikli, eğitilmiş, kendini iyi yetiştirmiş insanları kabul ederken aynı zamanda bu insanların davranışlarını da kontrol ederek, inceleyerek onlarla olan veya olacak olan ilişkilerine yön vermişlerdir.

Eğitim, yetiştirmek istediği kişilerin en iyi donanıma sahip olmasını istemenin yanında bireylerin en iyi karaktere ve bilince de sahip olmasını ister. Dünyanın her yerinde eğitim, kişilerin içinde doğup büyüdüğü toplumun değer yargılarını benimsemelerini de ister. Türk millî eğitim politikalarında da hedef olarak belirtilen; toplumun ihtiyacı olan bilinçli, kültürlü, değerlerine sahip, özellikle Türk millî eğitiminin amaçlarında vurgulanan hedeflere ulaşmada ve yurttaşları bu doğrultuda yetiştirme konusunda eğitim sistemimize önemli görevler düşmektedir (Ulusoy, 2007).

İnsanoğlu soyunu devam ettirirken çocuklarına eğitim yoluyla bildiklerini aktarabilen dünyadaki tek canlıdır. İnsanın bir sonraki kuşağa aktardığı mirasın tümüne kültür adı verilmektedir. İnsan kül-

* Kadir Ulusoy (2007). Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Danışman: Prof. Dr. Refik TURAN.

Bülent Dilmaç (2007). Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Danışman: Prof. Dr. Adnan KULAKSIZOĞLU.

Bu çalışmada yukarıda adı geçen tezlerden yararlanılmıştır.

tür aktaran tek canlı olarak, deneyimlerini, bilgileri, düşüncelerini, inançlarını, zevkleri, acılarını vb. çeşitli yollarla diğer insanlara aktarır. Bu temel özelliği nedeniyle ilk insandan günümüze kadar insanoğlu kültürünü ve uygarlığını bazen ileri bazen de geri götürerek hep bir sonraki kuşağa aktarmıştır ve aktaracaktır. Bu aktarma etkinliğinde en önemli payı eğitim ve öğretim almaktadır (Çüçen, 2001: 367).

Kadın veya erkek, her ferdin yaratılışındaki kabiliyetler ancak iyi bir eğitimle gelişebilir. Eğitim sayesinde ki, örf ve adetlerimizi en iyi şekilde koruyabilir, bugünkü cemiyetimizi ayakta tutabilir, hür insanın iyi yaşamasını sağlayabilir ve çocuklarımız için zengin ve kuvvetli bir gelecek hazırlayabiliriz. Bu sebeple hemen hiçbir konu, Türkiye için, yurttaşların eğitimi kadar önemli olamaz. Eğitim bir gelişme ve geliştirme işidir. Gelişmeye elverişli birtakım kuvvet ve kabiliyetlerle yaratılmış olduğu için, insanın eğitimi mümkündür. Bir eğitim sistemi, fertleri madden ve manen geliştirebildiği ve gelecekte onların daha çok gelişmesine imkân verdiği nispette değerlidir. Ferdin değeri ve haysiyeti her iyi eğitimin temelini teşkil eder (Türk Eğitim Millî Komisyonu Raporu, 1960:11).

Eğitim, bir toplumun veya bireyin sahip olduğu kültürü, bilgiyi, inancı, beceriyi, değerleri, sanatı ve benzerlikleri kendisinden sonra gelenlere aktarma sürecidir. Kısaca eğitim, kişinin davranış örüntülerini değiştirme sürecidir. Sokrates eğitimin amacının topluma dogmatik ve ön yargılı olmayan, açık zihinli, erdemli ve evrensel değer ve doğruların olduğuna inanan bireyler yetiştirmek olduğunu ileri sürer. Platon'a göre; eğitimin amacı, iyi ve doğru vatandaş yetiştirmek suretiyle, adaletli bir topluma ve devlete ulaşmaktır. John Locke'a göre eğitimin amacı, toplumun mutluluğunu ve refahını ileri götürecek insanlar yetiştirmektir. İyi karakter, erdemli eylem alışkanlıklarından ve iyi yetiştirmeden gelir (Çüçen, 2001).

Eğitimle ilgili farklı kavramlar, eğitimdeki değerlerle ilgilidir. Değer eğitimi, ahlaki gelişim, eleştirel düşünme ve eleştirel pedagoji önemli kavramlardandır. Bütün bu kavramların kendilerine özgü felsefi ve siyasal geçmişleri ayrıca eğitimsel uygulamaları vardır. İn-

sanlar sık sık “hareketler” açısından konuşurlar. Örneğin “eleştirel düşünme” hareketi ve “değer eğitimi” hareketi gibi. Bu kavramların ifade edilen eğitimsel uygulamalardan ziyade temel olarak hareketleri temsil ettiği açıktır (Veugelers, 2000: 37).

İnsanlar biyolojik bir organizma olmanın ötesinde aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun bir ürünüdür. İnsanlar grup içinde doğarlar ve toplumsal niteliklerini gruplarda kazanırlar. Bu gruplar aracılığıyla toplumda geçerli olan bilgiler, değerler bireye aktarılır. Kişiler kültürlerini toplumsallaşma süreci içinde öğrenme yoluyla elde ederler. İnsan davranışlarının büyük kısmı öğrenilmiş davranışlardır. Kişiler başkalarıyla olan ilişkileri aracılığıyla toplumda geçerli olan değer, kural ve normları, tutumları, alışkanlıkları ve becerileri öğrenir (İçli, 2005: 117).

Kişi hangi toplumda doğup büyürse, o toplumun doğal ve toplumsal şartlarına göre adapte olur ve kendi toplumuna uygun bir kişilik kazanır. İnsanlar toplumun kural ve değerlerini benimsediği halde, bir toplumun bütün fertleri birbirinin aynı değildir. Bir toplumun fertleri, bir yönleri ile birbirine benzeyen, fakat bazı yönleri ile de birbirinden çok farklı kişilikler kazanır (Altay, 1971: 42).

Bugün herkes şu anın ve yakın geleceğin, bir bilgi çağı olduğunu ve olacağını vurguluyor. Bilgiyi üretmenin yanı sıra, üretilen bilginin insanın yararına yönelik kullanılması, insana ilişkin değerler açısından değerlendirilmesi içinde bulunduğumuz toplumun ve yaşadığımız çağın gelişmişlik derecesinin bir göstergesidir (Anđ, 1996). Bu göstergeler doğrultusunda değerler sosyal bilimlerin önemli araştırma konularından olmakla birlikte aynı zamanda temel sorunlarından biri olmuştur. Son birkaç yüzyıla baktığımızda değerler ilgili yapılan çalışmalarda da bunları görmekteyiz. Çeşitli bilim alanlarından çalışan sosyologlar, sosyal psikologlar, antropologlar ve psikologlar bu alanda araştırma yapan bilim adamları gösterebiliriz. Değerler, insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. Sosyal bilimciler değerlerin insan davranışlarını açıkla-

mada temel bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000).

Değerleri incelemek çoğu zaman tutum ve davranışları incelemekten daha işlevseldir. Çünkü tutumlardan yola çıkarak değerlere ulaşmak yerine değerlerden hareket ederek tutumlara ulaşmak daha güvenilir ve daha geçerli bir yol olarak görülmektedir. Bundan dolayı da gözlenebilen ve ölçülebilen değerlerden hareket edildiği zaman tutumlar üzerinde daha rahat konuşabileceğimizi belirtebiliriz. Bu süreç de insanın tutum ve davranışlarının anlaşılması için değerlerin incelenmesinin gerekli olduğu anlamına gelmektedir (Yapıcı ve Zengin, 2003). Genel anlamda değerler yaşantımızı etkilemektedir. Değerin sosyal ve kültürel biçimleri bireyleri farklı şekilde etkilemektedirler (Gökçe, 1994). Başlangıçta Alport (1937) tarafından araştırılan değer kavramı alanında, daha sonraları Rokeach (1973)'in ortaya attığı değerler teorisi ve bunun bir uzantısı olarak geliştirilen Rokeach Değerler Ölçeği (Rokeach, 1973) ve Schwartz Değer Ölçeği (Schwartz, 1992) önemli bir yer tutmaktadır (Akt: Schwartz, dan 1992, Baloğlu & Balgalmış, 2005).

Değerler üzerine araştırma yapmanın başlıca amaçlarından biri, insanlarda var olan değer algılarının yönelimlerini belirlemek, onların tutum ve davranış ve toplumsal deneyim ve rolleriyle ilgili şekillerin ortaya çıkarmaktır (Mehmedoğlu, 2006). Değerler insanlarda var olan tutumları ve insanların davranışlarını tüm algılama ve davranış şekillerimizi etkilemekle (Ayrıl, 1992) birlikte insanların sahip oldukları tutumlar ve davranışlarının belirlenmesi ve yönlendirilmesi konusunda da önemli bir fonksiyona sahip oldukları yadsınamaz (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000). Değerler insanlar arasındaki ilişkide tek yönlü ve birebir değildir (Aydın, 2003). Bu bağlamda baktığımızda değerleri insanların var olan veya yeniden kazanılan davranışlarıyla da ilişkilendirmek mümkün olacaktır. Değerler bireyin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir öğesini oluştururlar (Durmuş, 1996). Bu süreçte değerlendirdiğimizde değerler insanların kişiliğinin oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Değer kaybı ise kişiliğin ve benliğin sarsılmasına buna bağlı olarak da benlik değerinin sarsılmasına neden olmaktadır (Akıncı, 2005). Bir toplumun yaşamında, her şey değerlere göreli olarak algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır. Bireyler, içinde yaşadıkları grup, toplum ve kültür değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakeme ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar. Böylece daha iyi, daha doğru, daha uygun, daha güzel, daha önemli ve daha adil gibi genel yargılara varma olanağını bulacaklardır. Değerler toplumdaki normal ya da anormal davranışların belirlenmesinde önemli rol oynarlar. Bireysel tutum ve davranışlar, büyük ölçüde ahlâksal ve değerlerle, örf ve adetlerin içerdiği değerlerin etkisi altında kalır. Ancak bu değerler normlar içerisinde somutlaşır ve normlar aracılığıyla etkinlik kazanır. Zira daha genel ve soyut olan değerlere karşılık normlar, yaptırım güçleriyle toplumsal yaşamın belirgin bir unsurunu oluşturur (Durmuş, 1996 ve Yapıcı ve Kayıklık, 2005).

Değer kavramı hakkında bugüne kadar pek çok bilimsel açıdan ve felsefi yönden tartışmalar ve araştırmalar yapılmasına rağmen değerlerin tam olarak ne içerdiğine ilişkin henüz ittifak edilememiştir. Bazı zaman dilimlerinde değerlerin sübjektif bir nitelik taşıdığı değer kavramının objektif bir temele dayanmadığı ileri sürülmüştür. Kuramcıların birçoğu değerleri çeşitli kavramlarla ilişkilendirerek açıklamaya çalışmışlardır. Değer kavramının çok değişik disiplinlere girmiş olması bu kavramın tanımını oldukça güçleştirmektedir. Her bilim dalı bu kavramla ilgili kendisini ilgilendiren boyutunu seçmiş ve incelemiş, kendini ilgilendirmeyen kısmını da göz ardı etmiştir. Bu nedenlerden dolayı da genel kabul görebilecek bir tanım üzerinde bir fikir birliği sağlanmamış değildir (Güngör, 1983). Değerlerin genelleştirilmiş doğaları nedeniyle, aynı değere sahip bireyler için bu değeri oluşturan özgül normlar üzerinde ortak bir anlamlandırma mümkün olmayabilir (Topçuoğlu, 1999). Sosyal değerler mutlak değildir. Mutlak olmadığı için her zaman kişilerin ulaşabileceklerinden daha yukarıdadırlar. Davranış ile değer arasındaki açıklık hiçbir zaman tümüyle kapanamaz. Aslında kişilerin, her zaman başarabileceklerinden, sahip olacaklarından daha çoğunu istediklerini biliriz.

Bu yüzden değer ile davranış arasında çoğu zaman bir açıklık olur (Bağlı ve Özensel, 2005). Değerler her zaman olmamakla birlikte davranışta bağımsız değişken rolü oynar. Örneğin; bir insanın resim sergilerini gezmesi, eğer itibar kazanmak gibi bir sosyal değer uğuna değilse, bize onun estetik değeri hakkında bilgi verir (Güngör, 1998). Bu süreçte görüldüğü gibi değerlerin tanımlanmasında birtakım problemler yaşanmaktadır. İlk defa sosyal bilimcilere Znaniecki tarafından kazandırılan değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valare” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995). Değer tanımlarında değerlerle bağlantısı en sık vurgulanan kavramlar, inanç ve eğilimler, normatif standartlar ve amaçlardır (Mehmedoğlu, 2006). Bu aşamada değer tanımlarına yer vermemiz gerekirse, sadece bir tek kabul edilen tanıma ulaşmak yerine birtakım tanımlara yer vermek daha işlevsel olacaktır düşünülmektedir. Değer, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır” (Güngör, 1993). Çağlar (2005) ise değerleri, bireylerin düşünce, tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğeler olarak adlandırılabileceğini ifade etmektedir. Başaran ise (1992), değeri, bir nesne, işlem, fikir ve/veya eylemin örgüt içerisinde taşıdığı önemi belirleyen nitelik ve nicelik şeklinde tanımlamakta ve nesne, işlem, fikir ve/veya eylemin değerlendirilmesinde araç olarak kullanıldıklarını belirtmektedir. Özgüven (1994), değerlerin bir yandan bireysel tutum ve davranışları, bilişsel süreçleri etkilediğini, diğer yandan toplumun kültürel kalıplarıyla etkileşimde bulunduğunu ve onları yansıttığını kabul etmektedir. Psikoloji, sosyoloji ve antropoloji gibi değer kavramı ile yakından ilgili disiplinlerde/ bilim alanlarında geliştirilen yöntemler ve ulaşılan sonuçlar bakımından değer kavramının üzerinde büyük ölçüde tartışılabilirliği kazanıldığı görülmektedir. Bireylerin her davranışları dolaylı ya da dolaysız olarak değerler tarafından yönlendirilmektedir.

Değerlerden yoksun oluş, ahlaksızlık, köksüzlük, boşluk, umutsuzluk ve inanılacak ve uğruna adanılacak şeylerin eksikliği gibi değişik biçimlerde ifade edilmiştir. Değerlerden yoksun oluş doğru olmalarından dolayı inanabileceğimiz ve uğruna kendimizi adayabi-

leceğimiz, geçerli kılınabilen ve uygulanabilir bir insani değerler sisteminin olmayışıdır (Maslow, 1996). Bu değerlerin oluşumunu sağlamaya çalışılırken var olan değerler sistemimiz içinde de değerler çatışmasını da beraberinde yaşıyoruz. Değerler üzerinde genel bir kabul olsa bile aynı toplumda birbirleriyle çelişen ve çatışan birçok değer bulmamız mümkündür (Fichter,1990). Fakat üyelerin davranış örüntüleri, gelenek ve görenekleri sıkı sıkıya kontrol altına alınmış toplumlarda, değer çatışmaları çok nadir görünmektedir (Bağlı ve Özensel, 2005).

Değer eğitimi, insana özgü olanakları, insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran olanakları başka bir deyişle insana özgü bütün etkinlikleri insansal etkinlikler olarak amaçlarına uygun tarzda gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır. Aristoles'in deyişiyle, kişilere "insanın işini" yapabilecek duruma gelmeleri için yardımcı olmak: insana özgü diğer bütün etkinlikleri amaçlarına uygun gerçekleştirebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır; başka bir ifadeyle kişilere doğru bilmenin, doğru düşünmenin, doğru değerlendirmenin, doğru eylem içinde olduğunu görebilmesine yardımcı olmaktır (Kuçuradi, 1995). Bu bağlamda baktığımızda da değerlerin genel özelliklerini aşağıdaki gibi sistematize etmemiz mümkündür (Gökçe, 1994).

- a. Sosyo-kültürel bir değer temelde seçici oryantasyonun standardıdır. Bu süreçte değer, bilinçli ve amaçlı davranışın genel kriteridir. Bir başka deyişle değer, eylemlerde bulunan bir kişinin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası olarak görevini yerine getirir.
- b. Değerler bir kültür içinde şekillenir ve aynı zamanda kültür üzerinde yönlendirici olarak etki etmektedir. Bunu başka bir şekilde ifade edecek olursak; bir kültürün gelişme süreci içinde değerler bir şekil almaktadır.
- c. Değerler insanlarla özdeşleşmiştir. Sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenmektedir.